

ФЕНОМЕН БРЕХЛИВОСТІ У ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ

Л. В. Нечай

Херсонський державний університет, nechayz1585@gmail.com

Науковий керівник: кандидатка психологічних наук, доцентка

Н. І. Тавровецька

Постановка проблеми. Підлітковий вік вважається одним із ключових періодів у житті кожного індивіда. Як правило, для цієї стадії розвитку властиві завищена самооцінка, визнання власної особистості, відображення себе як дорослого, спотворення інформації тощо. Водночас підлітки часто вдаються до неправдивих чи нечесних фактів, розповідей, історій. У загальному таке явище можна назвати брехливістю.

З огляду на це, будь-хто незалежно від віку, статі чи статусу може стати жертвою обману чи напівправди з боку тинейджера. Тож важливим є вміння своєчасно застосовувати різні способи визначення недостовірної інформації та за певними показниками виявляти їх ефективність. Однією із таких особливостей вважають емоційний інтелект. Дане поняття тлумачать як здатність визнавати та приймати власні емоції, й зокрема емоції інших людей, й окрім цього вміння управляти ними за будь-яких обставин. Таким чином актуальним є дослідження теми брехливості у осіб підліткового віку та залежності рівня розвитку емоційного інтелекту від неї.

Мета статті полягає у теоретичному аналізі змісту термінів «брехня» та «емоційний інтелект» та у емпіричному дослідженні залежності показника емоційного інтелекту від прояву явища брехливості у осіб підліткового віку.

Виклад основного матеріалу. Питання брехливості особистості, її соціально-психологічних особливостей, поведінкових та діяльнісних мотивів давно вважалось одним із поширених та актуальних у психологічній науці. Багатьма науковцями стверджувалось, що саме ця проблема донедавна займала чільне місце у психологічних дослідженнях.

Тема брехливості особистості, її психологічні особливості та характеристики розкрито у наукових доробках та працях таких вітчизняних і зарубіжних вчених, як П. Екман, В. Фрізен, В. Штерн, Ж. Дюпре та інші. Крім цього особливу увагу вивченню цього феномена приділили О. Дніпрова, Н. Герасимова, Дж. Вайлд, А. Бандура. Дослідженням категорії «емоційний інтелект» займалися такі науковці, як Д. Гоулман, П. Селовей, М. Шпак, Н. Коврига, О. Лящ. Також особливе значення для цього мали роботи Дж. Мейера, Д. Карузо, Р. Бар-Она, Н. Холла тощо.

За визначенням П. Екмана, брехня або обман – це та чи інша свідома дія людини, що спрямована на введення в оману інших. Одночасно не повідомляючи про власні мотиви або ціль, а також не покладаючись на виразні зрозумілі заклики жертви замовчати правду.

Відомий французький психолог Ж. Дюпре теж провів детальний аналіз даної проблематики. Він дійшов такого твердження, що брехня – соціально-психологічний вплив на особу, її переконання. Ключовою метою якого автор вважав зумисне засвідчення про себе фактів, які не є істинними. У наслідок застосування такого прийому можна із легкістю «посяяти» про себе позитивне або ж негативне судження.

У своїх працях В. Зіньківський описував поняття підліткової брехні. У його розумінні це ніщо інше як оманливе викладення інформації із єдиним наміром – заплутати кого-небудь, або простіше кажучи обманути. На думку В. Зіньківського, суспільство цілком усвідомлює негативний небажаний ефект брехні на відносини, міжособистісне спілкування, та й життя загалом. Але в той же час чомусь не в змозі жити без неї, та безперестанно вносить брехню у повсякденність.

Цікавою є позиція соціальних психологів, що брехня – суто соціальний феномен. Народитися індивідом, що завжди говорить неправду, неможливо і перейняти генетично цю рису від предків також. Здебільшого вітчизняні дослідники наголошують на тому, що дитина набуває даної характеристики у суспільстві, але найбільше та найчастіше у родині. На властивості формування

моральних цінностей підлітків виняткове значення має міжособистісне спілкування з навколишніми, взаємини із рідними, друзями, знайомими та однолітками.

Вчені стверджують, що діти, які спотворюють факти, тобто брешуть частіше ніж інші, є менш адаптованими до обставин життя, труднощів у ньому. Окрім цього, брехня у дуже ранньому віці значною мірою підвищує вірогідність недотримання закону у майбутньому. А от питанню про те, що брехня у підлітковому віці, навпаки, сприяє розвитку емоційного інтелекту, присвячена недостатня кількість праць та публікацій.

Аналізуючи сучасні дослідження, науковці та психологи акцентують увагу на розгляді поняття емоційний інтелект. Вони описують його як повністю різні психологічні категорії. Так, наприклад, дехто розуміє це явище як емоційний стан, процес або ж реакцію. Інші ж визначають, що це здатність, навичка чи вміння. Існує й така позиція, що даний феномен – це діяльність, функція регуляції психіки.

Одними з перших, хто досліджував емоційний інтелект, були науковці Дж. Мейєр і П. Селовей. Їм вдалося виокремити такі тлумачення цього явища: це здатність індивіда адекватно визнавати, усвідомлювати та проявляти емоції; це спроможність людини показувати власні почуття, у тому разі, якщо вони ствердно впливають на мислення; це вміння особистості управляти емоціями, у той же час слугувати цим своєму інтелектуальному та емоційному розвитку.

У власних доробках український психолог О. Лящ дійшов висновку, що «емоційний інтелект розуміється як інтелектуальна здатність, пов'язана з розумінням і управлінням емоційними виявами особистості».

М. Шпак, вивчаючи прояв емоційного інтелекту у підлітків, тримався такої думки, що досягти їм успіху у суспільстві вдається завдяки відмінній емоційній пам'яті, впевненості у собі, високих показників емпатійності, розвиненої чутливості та притаманних умінь міжособистісного спілкування. Усе вищезазначене стосується складової емоційного інтелекту. Дитина 11- 15 років, якій притаманні ці якості, люб'язна та приємна у спілкуванні, завзята та

активна, абсолютно незалежна та привітна. У протилежному ж випадку, якщо для дитини такого віку характерний низький рівень емоційного інтелекту, то вона переважно стає учасником конфліктів, не регулює власні емоції та почуття, часто стає агресивною і найважливіше – вона справляє враження невпевненої у собі людини у будь-якому соціальному колективі. Як правило, такі підлітки не вміють співчувати, живуть із незмінним відчуттям тривоги та не одержують задоволення від життя.

Варто зауважити, що ґрунтовне та комплексне дослідження феномена брехливості у підлітковому віці як чинника розвитку емоційного інтелекту дозволить поглибити знання про взаємозалежність відмічених категорій, специфіку та властивості поведінкових патернів у процесі їх вияву.

Під час проведення емпіричної частини опитуваними стали 42 респонденти віком від 11 до 14 років. Серед них осіб жіночої статі було 24, а чоловічої – 18. Кожен з них перебуває на практично ідентичних етапах розвитку і особистої зрілості.

Для діагностичної роботи ми дібрали такі методики: стандартизований опитувальник «Види брехні» І. П. Шкуратової, тест емоційного інтелекту EQ Н. Холла, авторська анкета «Рівень брехливості».

Результати дослідження. Зробивши докладний аналіз результатів досліджуваних, можна зробити певні висновки. Так, більшості респондентів властивий низький рівень брехливості (59,52%). Такі індивіди не мають бажання збрехати, але й при цьому вони не наділені патологічною чесністю. Ці люди зрідка можуть прикрасити себе, свою поведінку і досягнення, але без шкоди для себе і суспільства. Значно меншій кількості підлітків (19,08%) притаманний рівень брехливості, що сягає вище середнього. Вони люблять прикрашати себе і свою поведінку. А також схильні думати, що все навколо – брехня і всі брехуни. Кількість опитуваних, що увійшли в діапазон середнього рівня досліджуваного явища, становить 16,67%. Даний результат може бути пов'язаний не стільки з високою особистісною чесністю, скільки з навмисним

перекручуванням відповідей і дуже неправильною самооцінкою. І 4,76% всієї вибірки одержали високий показник брехливості.

За підсумками теста емоційного інтелекту EQ Н. Холла, для підлітків, що брали участь у дослідженні, характерні різні показники досліджуваного феномена. Половина опитуваних (50%) має низький рівень емоційного інтелекту. 42,86% від усіх респондентів характеризується середнім рівнем. І найменша кількість осіб підліткового віку (7,14%) є з низькими показниками емоційного інтелекту.

Щоб встановити взаємозв'язки між категоріями брехливості та емоційного інтелекту нами було проведено аналіз отриманих результатів за допомогою коефіцієнта рангової кореляції Спірмена. У результаті ми одержали такі параметри: рівень брехливості та інтеграційний рівень EI ($r_{\text{емп.}} = -0,49146$ при $p \leq 0,01$). Це свідчить про те, що кореляційний зв'язок між зазначеними параметрами статистично значущий і має зворотню залежність. Високим показникам явища брехливості відповідають високі значення рівня емоційного інтелекту.

Висновки. Отже, результати дослідження показали, що підлітки з низьким рівнем емоційного інтелекту найчастіше вдаються до брехні, і навпаки діти такого ж віку, яким притаманний високий показник даного феномену, практично не обманюють і не спотворюють інформацію. Таким чином ми з'ясували, що чим вищий рівень емоційного інтелекту, тим менша частина нечесних тинейджерів. Це твердження можна пояснити тим, що емоційно розвинені діти мають кращу здатність передбачити небажані негативні наслідки, що спричинені проявом обману. Але слід зазначити, що у описаному дослідженні не фіксувався той факт, що респонденти із емоційним інтелектом високого рівня навпаки брешуть більш майстерно і їх в цьому викрити набагато важче.

Література:

1. Екман П. Теорія брехні. К. : КМ Publishing, 2017. 320 с.
2. Лящ О.П. Емоційний інтелект як предмет психологічних досліджень. *Проблеми сучасної психології*. 2013. № 22. С. 324–335
3. Майорчак Н.М. Брехливість особистості в соціально-психологічному контексті:

Монографія. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2018. 193 с.

4. Шпак М. Особливості розвитку емоційного інтелекту і підлітковому віці. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер. : Психологічні науки.* 2016. Т. 2, вип. 5. С. 80 – 84.
5. Salovey P., Mayer J.D. Emotional intelligence. *Imagination, Cognition and Personality.* 9. 1990. P. 185-211.